

VELIKE OBLJETNICE

KNJIŽEVNI SKUP UZ 70. ROĐENDAN TONKA MAROEVIĆA

Renesansni umjetnik koji ali mu je srce na Me

Hrvatsko društvo pisaca u petak je 11. studenoga u Zagrebu cjelodnevnom književnim skupom obilježilo sedamdesetu obljetnicu rođenja Tonka Maroevića. O plodnom radu akademika, pjesnika, povjesničara umjetnosti, kritičara, prevoditelja, antologičara, u Vili Arko govorili su mnogi intelektualci, ali prije svega kolege i prijatelji. Velimir Visković zna Maroevića kao čovjeka koji voli zagrebačke vedute, ali mediteranski pejzaž uvijek je prisutan. Zna ga i kao najdražeg promotora knjiga, kao čovjeka koji religiozno doživljava umjetnost. Mediteran kao konstanta Maroevićeva djela bila je osnova izlaganja Branka Bošnjaka i Predraga Matvejevića. Nikica Petrak je govorio i o Maroeviću esejištkom opusu, naglasivši kako je "već dugo pitanje časti da vam Maroević prikaže knjigu ili napiše predgovor." Po Petrakovim riječima, Tonko Maroević je postao i ostao "jedna aktivna i nimalo površna, duboka kultura, humanizirana osoba."

Nepodnošljiva lakoća pisanja soneta

Akademik i profesor Krešimir Nemeć govorio je o Maroevićevoj "nepodnošljivoj lakoći pisanja soneta". Nemeć u toj sklonosti književnoj formi mediteranskih korijena vidi još jedan dokaz Maroevićeve duboke ukorijenjenosti u mediteranski svijet. Maroevićeva prva pjesnička zbirka "Primjeri", bila je tema izlaganja Željke Čorak i Teje Rogić-Musa, a o slavjenikovim poetskim doimetima zborio je i Ervin Jahić. O Maroevićevoj vezi s kazalištem govorila je teatrologinja Mani Gotovac, posebno o Maroeviću scenom vidjenju "Judite". Sibila Petlevski i Zvonko Maković govorili su o Maroeviću radu vezanom uz likovnu umjetnost, a zna se da je tu puno toga kvalitetnoga dao i autorima i publici.

Zvonimir Mrkonjić u svom je eseju tematizirao niz godina i stilskih preobrazbi, pa je uz ostalo rekao i ovo:

- Cijeli život činilo mi se da sam povlašten zato što umjesto svog "morskog ja" imam prijatelja Tonka. On je sve radio drugačije od mene i to sve s pō muke ili, kako mi Splitsani kažemo, "kā da neće". Naši su se putovi ispreplitali: čitali smo iste knjige, ali me Tonko u tome daleko nadmašivao. Ta me spoznaja smirivala jer barem njemu nije ništa moglo promaknuti. Ja sam mislio da sebi mogu dopustiti površnost, ali sam znao da je Tonko ne dopušta.

Tonko je bio mnogo toga, ali je prije svega bio pjesnik.

Predstavnik pjesničkog i kritičkog naraštaja 60-ih godina, Tonko Maroević (1941.) na tragu Danijela Dragojevića uzima pjesmu u

Došavši u Zagreb, Tonko je postao autentični zagrebački flâneur koji voli Zagreb i zagrebačke vedute, ali kojemu je srce ipak ostalo na Mediteranu, pa mediteranski pejzaž dominira u njegovoj poeziji, a dalmatinsko podrijetlo trajno je utisnuto u njegovu govoru (čak i u javnim situacijama, a vrlo je elokventan i dobar govornik, mogu se zamijetiti njegovi splitsko-hvarski korijeni) - Velimir Visković

prozi kao formu osobito prikladnu za viđenje svijeta sa stajališta stvari. Riječ je o poetici očevidnosti koju spomenuti pjesnici promoviraju.

Krajolik koji Maroević naziva savršenim nije besprijekoran i samodostatan.

Nakon knjige Slijepo oko (1969.) koja opuštenije razrađuje kozmološka otkrića prethodne knjige, u zbirci Motiv Genoveve (1986.) javlja se uz pjesmu u prozi slobodni stih kojeg je uloga naznačiti da se njime preporučava iz druge ruke jedna drevna legenda spjevana u tradicionalnom vezanom stihu. Ovdje bi se moglo ustanoviti kako Maroević od faze pejzaža kao poetike prelazi na fazu u kojoj stvarni pejzaž skoro definitivno postaje literatura.

Motiv Genoveve načelno zastupa projekt razumljive poezije zasnovan na arhetipskom motivu i oslonjen na varijante priče, uporabu citata, tehnike palimpsesta, fragmenata potrošenog govora i stereotipa. Motiv Genoveve, koji ostaje Maroevićeva središnja pjesnička knjiga, ističe se svojom višeglasnom tekstualnošću još nepoznatom u suvremenom hrvatskom pjesništvu.

Zbirka Sonetna struka (1992.) govori o svemu što je utjecalo na formiranje struke da je time ušlo u njezin sastav.

Podnaslov zbirke Black & light (1995.) - Versi od prigode - također opisuje prigodu u svjetlu činjenice da je kraj prošlog stoljeća bio međaš označen tolikim dramatičnim mijenama, kako povijesne situacije tako i ljudskog krajolika.

Petnaest pjesama-posveta skupljeno pod naslovom Posvetoljubivo (2004.), u kojoj se do posvećenosti više drži nego do ljubomornog autorstva, naslanjaju se na prethodnu zbirku.

Maroevićev pjesnički opus, protegnut tijekom niza godina i stilskih preobrazbi, kojima bi najbolji zajednički nazivnik bio posuđeni Queneauov naslov stilske vježbe, najbolje se može razmotriti u sažetku izabranih pjesama Drvlje i kamenje (2007.).

Vraćanje

"Primjerima"

Željka Čorak govorila je o temi Riječ i slika u "Primjerima" Tonka Maroevića. Donosimo nekoliko njezinih misli i opaski:

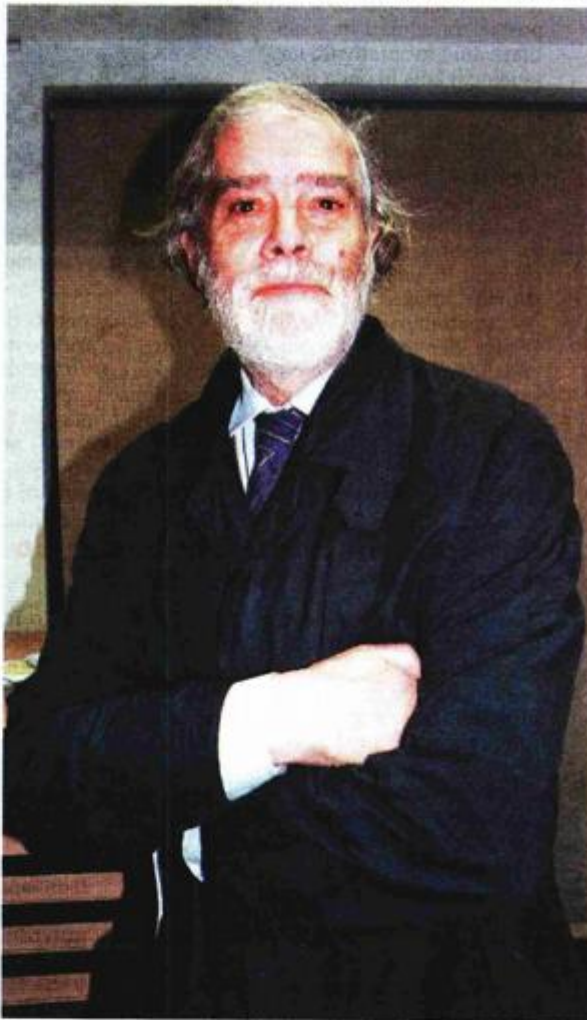
- Vrijeme nas oblikuje i kad se primjećujemo i kad se opiremo, tako da hoćemo-nećemo postajemo stilske činjenice. (...) Trenutak vječnosti ustupio je vrijeme vječnosti trenutka,

ako se hoćemo sjetiti amblematičnog Sartreova imena.

Knjiga Tonka Maroevića "Primjeri" pojavila se 1965. godine. Autoru su bile dvadeset i četiri, piscu ovih redaka dvadeset i dvije godine. Tada sam o njoj, pod naslovom-citatom iz njezina teksta, "Rana svijest o svojstvima", pisala prvi put, videći je kao najbolju od desetak pjesničkih zbirki što su se te godine pojavile. Posvemašnja fascinacija tom

ce naročitog bioritma u kojima si se svako malo su-novratio nad ponor bez subjekta ili bez predikata, nasukavši se na tordirane participe, dolazeći pred zid od čvrste magle.

Dinamici rečenice odgovara dinamika slike. "Crnica, dostojni temelj" "...na svojim će ravninama dognati zidove do sjajnosti...": ploha se rotira, a očista umnažaju. "A zmija, što tu puzi, a sunce, golem plod": uspon od zemlje do neba svladava

Tonko Maroević

knjigom nije me napustila do danas. I premda sam pratila i najviše moguće cijenila sav Maroevićev pjesnički i uopće književni opus, u što naravno ulazi i sve što je napisao na području povijesti umjetnosti, to sam se knjizi uvijek vraćala, ne riješivši nikad do kraja zagonetku oćaranja. Sigurna sam da je neću riješiti ni danas, a valja mi se napokon suočiti s činjenicom da to vjerojatno ni ne želim. Znala sam je velikim dijelom napamet i upotrebljavala je kao repertoar poštapalica, kao vademecum formulacija, otkrivajući uvijek iznova njihovu prilagodivost sve novim i novim kontekstima i njihovu neiscrpnost u ponudi značenja.

Osnovna ponuda te knjige bila je ponuda slobode. Bez daha su me ostavljale rečeni-

se trenutačno. Ali postoje i usponi s cezurom, susreti s organskim zaprekama, s onim zatečenim postojećim koje se ostavlja kako jest, a nastavlja se po vlastitom izboru, sa sviješću o udjelima nauma i slučajaja: "Crta upućena iz donjeg dijela prema gore, dvaput lomljena oko godova biva odabrana. Već sada u obliku, a to još prije vjerovanja."

Razmjene konkretnog i apstraktnog

Najzavodljivija razina slobode u knjizi "Primjeri" jesu razmjene konkretnog i apstraktnog, pojma i slike. Premda veoma strogi zapisi, Maroevićevi "Primjeri" izazivaju na unos vrlo različitih čitalačkih tumačenja; sintaktički tektonski odstupi, pokrate, aktivne stanke daju ovim pjesmama na neki

voli Zagreb, diteranu

način i dimenziju otvorenog djela – ovaj je termin dakako prepoznatljiv iz razmatranog vremena.

"Tumač dimenzija, videć prijevratnu potpunost... ipak možda sluteci što je žrtvovano" - vratio je vremenu njegovo, stanovitom strogošću koja se možda baštinijenim mjestom spasila od općeg mjesta. "Ja pak to osjećam kao svrbež, ali ne znam kada je počelo. Sjećam se jednog jasnog pogleda, ako se o tome radi. Kao da je opip postao reskiji ili kao slano škakljanje od kojeg se grč obličje. Ne mogu odrediti, ali mislim da sam tek kasnije osjetio snagu. Ta je i proistekla iz mogućnosti određenja; iz toga što sam mogao pretpostavljati da ima jedna točka koja sabire, ili da je mogu odabrati kao onu koja sabire. Zahtjev je bio da se na njoj zadržim, ali odgovorih sumnjom, od koje je ona nabubrila (sam svrbež i jest od toga), i kulja i bridi kao da se stalno obnavlja, pa se sve oko nje smije i nadima." Odnos središnje točke i sumnje osoban je stav, reklo bi se u trenutku "Primjera" protiv struje. "A ti bi na stvarima gibljivim, po stvarima promaklim grebao. I pjesme da sebi primjeruješ, i cvijeće i šuma i kamenje da te odjekuje. A u trenu obrtaja, kad brda se svedu na trokute, a more im opiše krug, čut ćeš se iz svih krošanja, iz svih gnijezda i rasjeka, i sramit ćeš se i bit ćeš pjevan."

Uzdanje ljepote međusobnog druženja

Branimir Bošnjak svoje je izlaganje nazvao Tonko Maroević - Mediteranizam u tekstu svijeta

Zbirka pjesama Tonka Maroevića nosi naizgled neobavezni naslov Pjesništvo lakog stiha, a već je i stoga zanimljiv predložak s kojim se valja uvodno pozabaviti. Idući tragom autorova slobodna istraživanja i obrade tekstova koji su naručivani za različite prigode, prepoznajemo neke od Maroevićevih "istraživačkih" izleta, koji nas mogu uputiti i suočiti s jednom stranom manje poznate pjesnikove stišne proizvodnje.

Od ciklusa Zagušeni i zagušni i niza songova pripremljenih za predstavu Šegrt Hlapić ništa nije izvedeno jer su na zahtjev kćeri Ivane Brlić -Mažuranić skinuti s repertoara, a to se dogodilo i pjesmama Gospon Horvat i palikuće (zabranjen 1971. zbog "raspirivanja" nacionalnog osjećaja, kako sam autor navodi). Nešto slično je i s ciklusom Bella biondina, koja je kao film i serija "bunkerirana" zbog neugodne teme ratnih ljubavi.

Pjesme pisane za različite prilike, pa i one koje uzdižu osjećaj prijateljstva i mediteranskog zajedništva, prije su duhovite skladbe i uzdanje ljepote međusob-

nog druženja, pohvale mediteranskim vidicima i otočkim tradicijama, nego ironične ili zajedljive pjesničke invektive, kakvih dođu ponegdje uvijek ima.

Recimo jednostavno: Maroević "ne troši" Severove resurse arhajskog i zaumnog "jezičnog mišljenja", nego ih nalazi već kodirane u mediteranskoj tradiciji (Solinski soneti, Pristrano podstranski), sve od vremena bilingvalnog Hektorovića ili morem opsjednutog Pupačića.

Maroević često vješto "ubacuje" dijelove stihova Mrkonjića, Fiamenga, Parunice, Zidića, Tadijanovića, Pupačića, stvarajući svojevrsno jedinstvo onoga naizgled različitog, dok Severa kritika prepoznaje kao svojevrsnog gura koji ne nudi spoznato kao "dodatak" nabrajanja, nego u naizgled rasutom smislu stiha "otkriva njegovu ontologiju".

Maroević će u Vrgorcu otkriti "čudo od vrta koji je sam sebe stvorio", "obračunavat" će se višekratno s Bračom ubacujući u pjesmu Navorova cvrčka, a protkat će te prekrasne vidike i pustinjaško-pastirske krajolike pitanjima, koje će zatražiti neko logično objašnjenje, poput onoga: "Zašto život kad ga treba stalno iznova osvajati!"

"Poslanice prijateljima"

Pjesnik i sam napominje kako je dijelom u knjizi okupio i "prigodnice", "poslanice prijateljima" i obraćanja Paljetku, Tomasiću, Pavličiću, Mrkonjiću, Željki Čorak i drugima.

Tonko Maroević dio je razlogovske poetike ostvarivao pjesmom u prozi, gdje su participirali mnogi od generacijskih suputnika, a potom propituje inovacijske sinteze kojima pokušava pomiriti neke krajnosti razlogovaca, a sam nastoji povezati Dragojevićeva i Zidićeva iskustva pisanja, kako bi osnažio poetički značaj generacije, a i vlastita poetička istraživanja.

Maroevićeva strategija, dakle, ni u kom slučaju nije parcijalna ili 'ukrasnog' karaktera, pa se tvrdnja kako dovodi u pitanje i prikazanu predmetnost i izražajnu razinu pjesme povezuje s njegovom željom (kao skrivenog autora) stvaranja i konvencija eskulpirajuće geste lirskog subjekta i 'pad' u 'egzistentni užas bezizlazja'.

Maroević je zapravo ogroman potrošač potrošenog jezika, koji njegovu istrošenu potrošenost kao da evidentira sve širim prostorom gotovih izričaja i izrezaka, njihovom redundantnošću koja kao da nudi kriptografske ključeve Borgesa kako bi se igra mrtva jezika (izričaja, 'vrijednosti') mogla igrati i dalje, bez obzira što je i kriptografija 'ispraznila' povijest i egzistenciju, za pravo uz tekstovnu prezen-

Akademik Krešimir Nemeč, dr. Branimir Bošnjak, akademik Tonko Maroević i akademik Zvonko Kusić, predsjednik HAZU

taciju krotina egzistenciju izravno pretvara u tekst. Ovaj modelski predložak Maroević njeguje i u svojim narednim knjigama Trag roga, ne bez vruga (1987.) i Sonetna struka (1992.), gdje se uz prilagodbu modelacije (metaforu zamjenjuje metonimija i sinegdoha) kojom se nastoji doći do izravnosti, uz polemičke i invektivne osvrte na književnopovijesnu tradiciju, pokazuje kako unutar prostora teksta ostaje dosta prostora za bavljenje potrošenim govorom.

Velimir Visković govorio je o Tonku kao o Vječitom dječaku hrvatske književnosti, pa citirajmo neke dijelove:

Tonka Maroevića (rođen 1941. u Splitu) poznajem već gotovo četiri desetljeća.

Jedan Splićanin iz njegove generacije rekao mi je da je Tonko već kao klinac bio pravo čudo od djeteta, silno načitan: taj mali je svašta znao. I danas vas Tonko

kulturnjaci), koja će šezdesetih dati pečat zagrebačkome intelektualnom životu. Neka od tih gimnazijskih prijateljstava, osobito s Mrkonjićem i Zidićem, potrajat će do danas.

Autentični zagrebački flâneur

Došavši u Zagreb, Tonko je postao autentični zagrebački flâneur koji voli Zagreb i zagrebačke vedute, ali kojemu je srce ipak ostalo na Mediteranu, pa mediteranski pejzaž dominira u njegovoj poeziji, a dalmatinsko podrijetlo trajno je utisnuto u njegovu govoru (čak i u javnim situacijama, a vrlo je elokventan i dobar govornik, mogu se zamijetiti njegovi splitsko-hvarski korijeni). Tonka i danas, kad je u Zagrebu, možete susresti po knjižarama, kavanama, u šetnji, ili kako hita ulicom žureći na neki dogovor. Oduvijek je mrzio javni prijevoz, obožavao pješačenje.

Dječak do današnjih dana

Velimir Visković: Nemoguće je bilo baviti se književnošću u Hrvatskoj, a ne susresti se odmah s njim. Već nakon dolaska iz Splita na studij u Zagreb 1969., neki stariji kolege pokazali su mi Tonka; iako blizu tridesete, unatoč bradi, izgledao je kao veliki dječak. Taj dječakački izgled zadržao je do danas iako je njegova kosa posijedila, pa ponešto čini mi se i prorijedila.

Impresionira poznavanjem činjenica vezanih za knjige; nakon silnih godina razgovora s njim uvjerio sam se kako nema niti jedne ni domaće ni prevedene knjige iz razdoblja kasnih pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih koju on nije pročitao.

Mani Gotovac mi je nedavno pričala kako su dvije-tri godine mlađeg Tonka kao vunderkinda primili u redakciju časopisa Oči, koji su izdavali učenici splitske klasične gimnazije. A bila je to i inače sjajna generacija tolikih klasičara (Zvonimir Mrkonjić, Igor Mandić, Igor Zidić, Mani Gotovac, Petar Selem, Daša Bradičić, Jelena Hekman, da spomenem samo neke koji su se obreli kasnije u Zagrebu kao

Vjerojatno je to posljedica njegova bavljenja alpinizmom u ranoj mladosti; čuo sam jednom poznatog splitskog alpinista Stipu Božića kako spominje "akademika HAZU Tonka Maroevića - Mrvu" kao slavnog prethodnika među splitskim alpinistima. A rekli su mi i da na nekoj od planina ponad Splita (dal' Kozjaku, dal' Mosoru?) postoji Mrvin smjer, prilično težak alpinistički uspon koji je dobio ime baš po Tonku.

Dobar dio svojih kraćih tekstova, posebno onih koje je pisao za novine, Tonko je napisao u zagrebačkim kavanama. Uvijek sam se čudio toj njegovoj sposobnosti da se koncentrira usred mnoštva; pitao sam ga kako mu to uspijeva; od-

govorio je da on voli pisati okružen ljudima, vrlo često piše dok putuje vlakom, pa čak i autobusom. Nedavno mi je čak rekao da je njemu pisanje kod kuće, u prisustvu žene i djece, gotovo skaredno; nešto kao pokazivanje kako mu je pisanje važnije od obitelji.

Tonko je proteklih godina napisao velik broj članaka za Hrvatsku književnu enciklopediju, koju uređujem. Molio me samo da mu omogućim da za pisanje koristi jednu asketski namještenu sobicu u Leksikografskom zavodu. U dane kad je pisao dolazio bi rano, prije nas iz redakcije; kad smo mi ulazili u naše urede, već nas je dočekivalo kloparanje Tonkova pisaceg stroja.

Nisam mu nikad ni pokušao sugerirati da prijeđe na kompjutorsko pisanje. Znam da ima strahovit otpor prema modernoj tehnologiji pa bi bio uzaludan trud objašnjavati mu kako kompjutor omogućuje lakše redigiranje teksta, umetanje, premještanje, ispravljanje; internetsko pregledavanje kataloga knjižnica omogućilo bi mu da lako provjeri naslove i godine izdanja knjiga... Uvjerio sam se, gledajući ga kako piše enciklopedijske tekstove, da on zapravo vrlo malo naknadno mijenja tekstove koje je natiptkao, da napamet zna nevjerojatnu količinu naslova i godina izdanja knjiga, tako da je u naknadnoj leksikografskoj redakciji, koju su provodili naši redaktori, bilo razmjerno malo ispravaka.

Bliski smo postali još daleke 1985. kad sam ga pozvao da mi se pridruži u redakciji Republike, a kad je došlo do raskola u Društvu hrvatskih književnika, Tonko je ostao uz mene u Književnoj republici. Poznajem ga dovoljno dugo i često sam se znao pitati ima li u njegovu izbjegavanju suvremene tehnologije nešto od intelektualne poze: Tonko nema mobilni, ne gleda televiziju, ne koristi se kompjutorom, nikad nije naučio voziti automobil... Izbjegava tolike stvari za koje vje-

rujemo da olakšavaju život, čine nas efikasnijima, svakodnevicu udobnijom... Radi li se o nekom obliku aristokratizma duha? Narcizmu? Ne znam, teško mi je povezati Tonka s bilo kakvim narcizmom, u njegovu ponašanju nema ništa razmetljivo, nikakve samodopadnosti. Nikad ga nisam vidio da se ikome obraća s pozicije superiornosti, iako bi na nju imao pravo. Prije bi se reklo da mu je svojstvena iznimna, čak asketska skromnost.

Mnogi koji nedovoljno poznaju našu branšu misle da promotori za svoje nastupe dobivaju neke velike honorare; nažalost, u krivu su. Tonka nikad nisam čuo da pita za honorar, nikada čak ni da razgovara o novcu; to sasvim sigurno nije motiv njegovih čestih javnih nastupa.

Mnogi, čak i dobronamjerni, prigovaraju mu da povremeno govori i piše o slikarima i pjesnicima koji ne pripadaju baš najvišem razredu umjetničke kvalitete, ili da u kritici nema dovoljno "solne kiseline". Nakon toliko godina poznanstva, pa i prijateljstva s Tonkom, čini mi se da bi očekivati od njega "otrovnu kritičnost" značilo tražiti da radi protiv svoje prirode i vlastitog shvaćanja umjetnosti.

Iako se pojavljuje kao antologičar (Uskličnici, 1996), gdje se nužno mora izložiti kao presuditelj i pokazati ne samo koji mu se pjesnici sviđaju nego i koji ne zaslužuju mjesto u antologiji. Tonko Maroević je prije svega važan kao kritičar koji nastoji razumjeti svaku autorsku poetiku, svakom pjesniku pristupiti sa simpatijom i osjećajem srodnosti.

Bez cijeloga toga književnog i prevoditeljskog doprinosa, a osobito bez blagotvornog utjecaja ljudske dobrote, pozitivnog ozračja koje Tonko Maroević uvijek donosi u svaku sredinu, doista bi slika suvremene hrvatske kulture bila bitno siromašnija.

Nives GAJDOBRANSKI